

DĖL LIETUVIŲ KALBOS KIRČIO IR PRIEGAIĖS SUPRATIMO

A. Laigonaitė

Bendros pastabos

Lietuvių kalbos kirtis ir priegaidė šiame straipsnyje aprašyti, remiantis eksperimentais, kuriuos leidžia padaryti šių dienų technika. Priegaidės aprašytos iš optinių fonogramų, padarytų Lietuvos kino studijos. Literatūrinės kalbos priegaidės aiškinamos, remiantis pačios autorės tartų žodžių fonogramomis; o autorė kilusi iš Sasnavos apylinkės, vadinasi, yra literatūrinės lietuvių kalbos pagrindo — aukštaičių vakariečių pietiečių tarmės atstovė, nuo pat vaikystės kalbanti literatūrine kalba. Kai kurių tarmių priegaidžių ypatybėms nušviesti pasinaudota optinėmis fonogramomis, padarytomis iš žodžių, kuriuos ištarė šie žmonės:

1) Aldona Jonaitytė, gimusi ir augusi Sakynos apylinkėje (Zagarės rajone), dabar gyvenanti Vilniuje; ji atstovauja aukštaičiams vakariečiams šiauriečiams;

2) Kajetonas Jurėnas, gimęs ir augęs Simonių apylinkėje (Kupiškio rajonas), dabar gyvenantis Kupiškėje; jis atstovauja aukštaičiams rytiečiams;

3) Kazys Kėdaitis, gimęs ir augęs Laukuvos apylinkėje (Rietavo rajonas), dabar gyvenantis Vilniuje; jis atstovauja žemaičiams.

Kai kurios literatūrinės kalbos žodžių fonogramos įdėtos ištisos (28, 29 pav.). Balso tvirčio ir balso tono kitimui skiemenyje ir žodyje grafiškai pavaizduoti iš visų fonogramų (tame tarpe ir iš čia neįdėtų) padarytos kreivės. Į viršų nuo abscisių ašies atidėti statmenys, atitinkantieji balso bangos amplitudę, išreikštą milimetrais, o į apačią nuo tos pačios ašies — statmenys, kurie atitinka tos pačios balso bangos ilgį milimetrais. Vadinasi, viršutinė kreivė rodo virpėjimų amplitudės kitimą, o apatinė — balso tono kitimą, nes bangos ilgis yra atvirkščiai proporcingas balso tono aukštumui. Skaičiuota iš fonogramų, 3,65 karto didesnių už tas, kurios atspausdintos įklijose, bet tarpai tarp statmenų (1,75 mm) ant abscisių ašies 9,4 karto sumažinti, taigi, kreivės daugiau kaip 13 kartų sutrumpintos.

Kad skaitytojui būtų suprantamesnis garso virpėjimų dažnumo ir jų amplitudės pavaizdavimas kreivėmis, 23—27 paveikslėliuose įdėti kai ku-

rių žodžių, vaizduojamų fonogramomis įkljose, padidinti pavieniai garsinių virpėjimų periodai (bangos), paimti iš įvairių žodžio vietų. Kuria fonogramos vietą atitinka virpėjimų periodo paveiksliukas, matyti iš prie jo (iš kairės) stovinčio skaitmens — tuo pačiu skaitmeniu pažymėtas atitinkamas periodas ir fonogramoje.

Iš skaičių ties apatinės kreivės statmenimis galima apskaičiuoti balso muzikinio tono skirtumą tarp norimų palyginti skiemens ar žodžio vietų. Kaip tai padaryti, paaiškinta 15 išnašoje.

Tarmių pavyzdžiams užrašyti pasinaudota kai kuriais fonetinės transkripcijos ženklais, būtent:

<i>a</i>	reiškia ilgą <i>a</i> ;
<i>a</i> .	pusilgį <i>a</i> ;
<i>u</i>	redukuotą, trumpą <i>a</i> ;
<i>æ</i>	platų <i>e</i> su <i>a</i> atspalviu;
<i>e</i>	siaurą, neįtemptą <i>e</i> ;
<i>l̃</i>	minkštą <i>l</i> .

Taškai šalia kitų balsių arba po jomis reiškia tą patį, kaip ir šalia *a* arba po *e*.

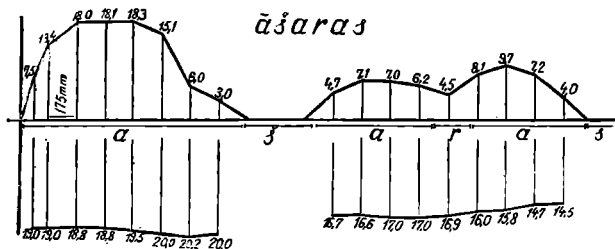
Kirtis

Lietuvių kalbos mokyklinėje gramatikoje apie kirtį skaitome: „Jeigu žodyje yra du arba daugiau skiemenų, tai aiškiai girdėti, kad vienas kuris skienu yra tariamas stipriau, stipresniu balsu. Toks stipresniu balsu tariamas skienu **paprastai esti aukštesnio tono**“¹. Ir toliau duodamas kirčio apibrėžimas: „...balso pakėlimas, tariant žodį, vadinasi kirtis“². Beveik taip pat apie kirtį kalbama ir lietuvių kalbos rašybos žodynuose³. Tačiau šitoks kirčio supratimas nėra visiškai teisingas. Pažvelkime, pavyzdžiui, į žodžių *ašaras* (1 pav.), *laukei* (2 pav.), *vyruose* (3 pav.), *kalnas* (7 pav.), balso tvirtio ir balso tono kitimo kreives. Matome, kad kirčiuotų skiemenų *a*, *lau*, *vy*, *kal* balso bangos amplitudė yra žymiai didesnė už nekirčiuotų skiemenų *ša*, *ras*, *kei*, *ruo*, *se*, *nas* amplitudę. Vadinasi, šie kirčiuoti skiemenys ištariami žymiai stipresniu balsu negu nekirčiuoti tų žodžių skiemenys. Tuo tarpu balso tonas, kaip matome iš balso tono kitimo kreivių (apatinės kreivės), kirčiuotuose skiemenyse ne tik ne aukštesnis, bet netgi žemesnis negu nekirčiuotuose (plg. dar balso tono kitimo kreives 4, 9, 14 pav.). Tiesa, negalima tvirtinti, kad lietuvių kalbos žodžių nekirčiuoti skiemenys visada ištariami aukštesniu tonu. Pasitaiko kartais ir kitaip. Sakysime, žodžių *vaikui* (11 pav.), *kuolas* (13 pav.) balso tono kitimo kreivės rodo kirčiuotų skiemenų balso toną esant šiek tiek aukštesnį negu nekirčiuotųjų. Tačiau ir šiuo atveju tas tono paaukštėjimas kirčiuotame skiemenyje yra visai nežymus ir kokios apčiuopiamos įtakos balso stiprumo įspūdžiui, kurį

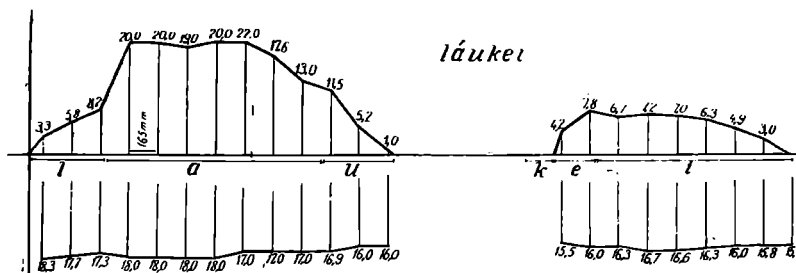
¹ J. Ziugžda. Lietuvių kalbos gramatika, I d., K., 1957. 30 psl. (pabraukta mūsų — A. L.)

² Ten pat.

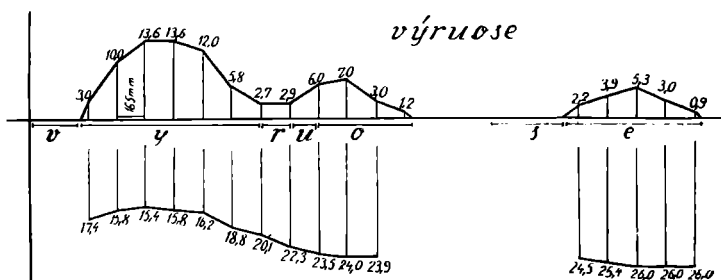
³ Lietuvių kalbos rašybos žodynas, K., 1948. 42 psl.; Lietuvių kalbos rašybos žodynas mokykloms, K., 1956, 29 psl.

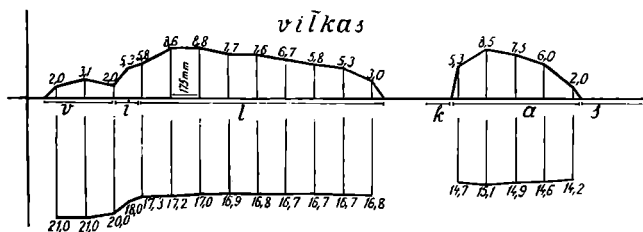
1 pav.

2 pav.

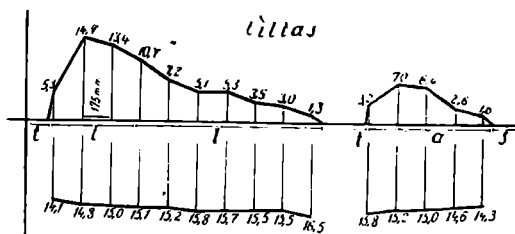
3 pav.

4 pav.

mes suvokiame ausimi, padaryti negali. Taigi, teigti, kad kirtis yra „balso pakėlimas, tariant žodį“ arba kad „kirčiuotieji skiemenys paprastai esti aukštesnio tono“, negalima⁴. Lygiai taip pat negalima lietuvių kalbos laikyti toninio kirčio kalba, kaip rašoma įvairiuose kalbos mokslo vadovėliuose bei knygose⁵, nes lietuvių kalbos kirtis, išskirdamas kirčiuotą skiemenį iš nekirčiuotųjų ištarimo stiprumu, yra dinaminis, o ne toninis.

Nebūtų visiškai tikslu, jeigu tvirtintume, kad kirčiuotas lietuvių kalbos žodžių skiemuo iš nekirčiuotųjų išsiskiria tik ištarimo stiprumu, kitaip sakant, balso bangos amplitude. Žodžio *vilkas* balso tvirčio kitimo kreivė (4 pav.), pavyzdžiui, rodo, kad nekirčiuoto skiemens *kas* sudaromojo garso *a* amplitudė lygi kirčiuoto skiemens *vil* dvigarsio *il* amplitudei. Tačiau *a* yra daugiau kaip dvigubai trumpesnis už *il*. Taip yra todėl, kad balso bangos amplitudė, kitaip sakant, balso tvirtis, priklauso nuo skiemens sudaromojo garso kokybės: balsingieji priebalsiai (*l, r, m, n*) negali savo garso stiprumu prilygti balsiams, nes jie tariami uždara burna. Užtat jų

5 pav.

pabrėžimas pasižymi ypatingu ištyšimu [plg. 1 žodžiuose *vilkas* ir *tillas* (5 pav.)], kuris padidina kirčiuotojo skiemens sudaromojo garso balso kiekį (jį vaizduoja amplitudės kitimo kreivės aprėptas plotas) ir tokiu būdu išskiria jį iš nekirčiuotų skiemenų. Vadinasi, nors nekirčiuoto skiemens garso amplitudė net ir prašoktų kirčiuoto skiemens balsingojo priebalsio amplitudę, išlėstas mišriojo dvigarsio, į kurį įeina tas priebalsis, tarimas visada sudaro kirčiuoto skiemens pabrėžimo įspūdį — kirčiuoto skiemens balso kiekis visuomet yra žymiai didesnis už nekirčiuoto skiemens balso kiekį. Tokiu būdu, kirtį turime apibūdinti kaip skiemens pabrėžimą žodyje stipresniu arba ilgiau patęsiamu balsu.

Priegaidė

Imant ne visą žodį, o tik skiemenį, kiekvienam, tiek lietuviui, tiek net lietuviui, krinta į akis tai, kad lietuvių kalboje tie patys garsai — balsiai ir dvigarsiai — viename skiemenyje ištariami vienaip, kitame — kitaip. Šią

⁴ J. Jablonskis, apibrėždamas kirtį, apie balso toną nekalba. Jam kirčiuotas skiemuo tėra tariamas „didesniu arba tvirtesniu balsu“. J. Jablonskis. Rinkiniai raštai. I t., V., 1957, 189 psl.

⁵ A. C. Чубова. Введение в языковедение, ч. 1. Москва, 1952, стр. 159; Большая советская энциклопедия, вып. 2, т. 43, стр. 641 ir kt.

tiek kirčiuotų, tiek ir nekirčiuotų skiemenų ypatybę, būdingą lietuvių kalbai, pirmasis kiek plačiau aprašė F. Kuršaitis. Jis ją aiškino balso muzikinio tono kitimu ir įžiūrėjo tik ilguosiuose lietuvių kalbos skiemenyse. Pastarieji, F. Kuršaičio supratimu, gali būti ištariami arba krintančiu, arba kylančiu balso tonu. Iš čia — dvejoja ilgųjų kirčiuotų skiemenų intonacija: krintančioji, stumtinė, kaip ją pavadino F. Kuršaitis (gestossener Ton), ir kylančioji, arba tęstinė (geschliffener Ton)⁶. Tariant stumtinės intonacijos skiemenį, balso tonas, F. Kuršaičio nuomone, staigiai krintąs žemyn, o tariant tęstinės intonacijos skiemenį, balsas iš pradžių esąs žemesnis, o paskui staiga pašokąs aukštyn, ir tokiu būdu susidarąs įspūdis, tartum tęstinę intonaciją turįs ilgas balsis susideda iš dviejų dalių⁷.

Savo aprašymą F. Kuršaitis pailiustruoja grafiškai, pridėdamas gaidų pavyzdžius (6 pav.).

6 pav.

Panašiai skiemens intonaciją aiškina visi vėlesnieji lietuvių kalbos kirčio tyrinėtojai. K. Jaunius ją pavadino priegaidės vardu⁸. Be tono kitimo, jis priegaidėje įžiūrėjo ir antrą elementą — balso stiprumo kitimą. Ir jam, kaip ir F. Kuršaičiui, priegaidę tegalį turėti ilgieji lietuvių kalbos skiemenys. Jeigu ilgojo balsio pirmoji pusė ištariama aukštu ir stipriu balsu, o antroje jo pusėje balsas krinta ir silpnėja, turime, Jauniaus nuomone, krintančiąją, arba tvirtapradę, priegaidę⁹. Jeigu ilgojo balsio pirmoji pusė ištariama žemesniu ir silpnesniu balsu, o antroje jo pusėje balsas tampa aukštas ir stiprus, turime kylančiąją, arba tvirtagalę, priegaidę¹⁰. Vadinasi, K. Jauniaus supratimu, balso tonas, taigi, jo aukštumas, ir balso stiprumas einąs kartu: stiprėjant balsui, kyląs jo tonas, atvirkščiai¹¹.

⁶ F. Kuršaitis. Grammatik der litauischen Sprache, Halle, 1876, S. 58—60.
Ten pat.

⁸ К. Явнисъ. Грамматика литовского языка. Литовский оригиналь, русский переводъ, Петроградъ, 1908—1916, стр. 11.

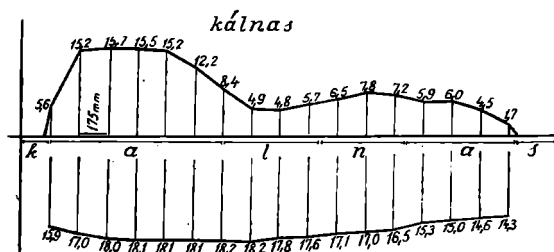
⁹ Ten pat, 12, 33—34 psl.

¹⁰ Ten pat.

¹¹ Šitai pat teigiama ir kai kuriuose kituose kalbos mokslo vadovėliuose; pvz., A. С. Чикобава. Введение в языкознание, ч. 1, стр. 159.

K. Jaunius terminai ir priegaidės — kaip tam tikros ilgojo skiemens gaidos — apibrėžimas įsigalėjo lietuvių kalbos kirčio moksle. Ir šiaandien mokykliniuose lietuvių kalbos vadovėliuose ir rašybos žodynuose teigiama, kad tvirtapradė priegaidė yra tada, kai ilgasis skiemens balsis arba dvibalsis pradamas tarti aukštesniu ir stipresniu balsu, o baigiamas žemesniu, silpnesniu; tvirtagalė priegaidė esti tuomet, kai garsas pradamas tarti silpnesniu, žemesniu balsu, bet toliau tęsiamas sustiprėja, kyla ¹². Trumpinės priegaidės, kurią pirmasis aprašė švedas R. Ekblomas, o po jo N. van Veikas ir G. Gerulis ¹³, daugelis lietuvių kalbos vadovėlių visai nemini. O jeigu Pr. Skardžius ar „Lietuvių kalbos rašybos žodyno“ autoriai ir kalba apie tris lietuvių kalbos priegaides — tvirtapradę, tvirtagalę ir trumpinę, arba trumpąją, tai pastarosios aprašyme tefigūruoja vienas elementas — balso tvirtis ¹⁴.

Tad kiekgi iš tikrųjų literatūrinėje lietuvių kalboje yra priegaidžių ir kąs sudaro jų esmę?

7 pav.

Pažvelgę į atskirų žodžių fonogramas, matome, kad tiek kirčiuotieji, tiek nekirčiuotieji lietuvių kalbos žodžių skiemenys ištariami su įvairujančiu — tai didėjančiu, tai mažėjančiu — balso tvirčiu. Sakysime, tariant žodį *kálnas* (7 pav.), kirčiuotame skiemenyje *kál* ypač stipriu balsu ištariamas dvigarsio *al* pirmasis komponentas *a*. Tačiau ir jis tariamas nevienodai: pačioje tarimo pradžioje balsas silpnesnis, paskui jis stąiga labai sustiprėja, pasiekia savo kulminacinį tašką ir tuojau pat pradeda silpnėti. Antrąjį dvigarsio *al* komponentą *l* mes jau ištariame žymiai silpnesniu balsu.

Žodžio *láukei* (2 pav.) kirčiuotojo skiemens dvibalsio *au* balsis *a* taip pat ištariamas kur kas stipriau negu *u*: iš tikrųjų *a* sudaro beveik visą šio

¹² Plg. J. Ziugžda. Lietuvių kalbos gramatika, 31 psl.; Lietuvių kalbos rašybos žodynas mokykloms, 29 psl.

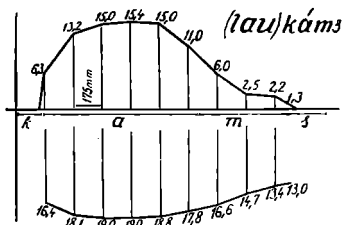
¹³ Zr. R. Ekblom. Zum Wortakzent im Südlitauischen. Le Monde Oriental, XI. 1917, S. 229; R. Ekblom. Quantität und Intonation im zentralen Hochlitauischen, Upsala. 1925, S. 82 und f.; N. Van Wijk. Die baltischen und slavischen Akzent- und Intonationssysteme, Amsterdam, 1923, S. 6; G. Gerullis. Litauische Dialektstudien, Leipzig. 1930, S. XXVI.

¹⁴ Pr. Skardžius. Bendrinės lietuvių kalbos kirčiavimas, K., 1936, 12 psl.; Lietuvių kalbos rašybos žodynas, 42 psl.

skiemens balso kiekį, *u* jame daug silpnesnis ir trumpesnis — jis tik užbaigia skiemėnį.

Sykiu su balso tvirčio įvairavimu pastebime ir balso tono kitimą. Lietuvių kalboje muzikinis balso tonas, tvirčiui didėjant, kartais krinta, o kartais kyla. Tai matome ir žodžio *kálnas* kirčiuotame skiemenyje *kal*: aukščiausiu balso tonu mes ištariame dvigarsio *al* pirmojo komponento pradžią, o toliau balsas iš pradžių gana smarkiai, paskui palaipsniui žemėja. Tariant dvigarsio *al* antrąjį komponentą *l*, kuris, kaip matėme, pasižymi mažesniu balso tvirčiu, tonas vėl šiek tiek pakyla, bet jis anaipol nepasiekia savo pirmykščio aukštumo. Skirtumas tarp aukščiausio ir žemiausio tono šiame skiemenyje yra maždaug 2,9 pustonio¹⁵.

Iš žodžio *láukei* balso tvirčio ir tono kitimo kreivių (2 pav.) matome, kad čia kirčiuoto skiemens *lau* pirmasis dvibalsio komponentas *a* pradėdamas tarti aukštesniu tonu, bet balsui stiprėjant, jis krinta. Žemiausią tašką tonas pasiekia ten, kur balso tvirtis pasidaro didžiausias. Toliau balso tonas išlieka tokio pat lygio tol, kol vienodo lygio laikosi ir tvirtis. Kai tik

8 pav.

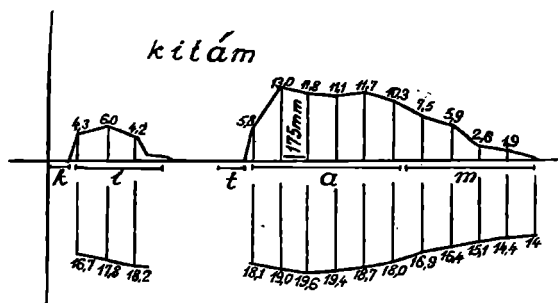
šis pradeda silpnėti (antroje skiemens pusėje), tonas ima kilti. Bendras tono kitimo kreivės vaizdas rodo, kad iki skiemens vidurio tonas yra žemesnis negu antrojoje skiemens pusėje.

Visiškai tokį pat vaizdą matome ir žodžio *laukám̃s* kirčiuotame skiemenyje *kám̃s* (8 pav.). Ir čia, pradėjus tarti dvigarsio *am* pirmąjį komponentą, balsas staiga smarkiai sustiprėja, o paskui palaipsniui silpnėja.

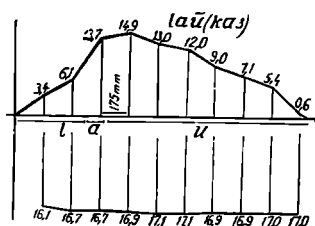
¹⁵ Tą skirtumą galima šitaip apskaičiuoti: $18,5 - 14,9 = 3,6$; $3,6 : 14,9 = 0,24$; $0,24 \times 12 = 2,88$ (apytikriai 2,9), nes virpėjimų dažnumas per oktavą padidėja 2 kartus, vadinasi, skirtumas tarp žemesnės oktavos virpėjimų dažnumo ir to paties tono gretimios aukštesnės oktavos dažnumo yra lygus žemesnės oktavos alitinkamo tono dažnumui. Pavyzdžiui, jei vienos oktavos *lia* virpėjimų dažnumas per sekundę yra 440, tai gretimios aukštesnės oktavos *lia* dažnumas bus 880, o skirtumas tarp jų $880 - 440 = 440$. Vadinasi, žemesnės oktavos *lia* virpėjimo dažnumo santykis su skirtumu tarp gretimios aukštesnės oktavos *lia* ir pirmosios oktavos *lia* yra $440 : 440 = 1$. $1/12$ to skirtumo yra pustonis. Lygiai tuos pačius santykius gausime, jei skaičiavimui imsime ne virpėjimų dažnumą, o bangos ilgį, nes jis yra atvirkščiai proporcingas virpėjimų dažnumui (tono aukštumui).

Tad norėdami sužinoti, kiek tonas pakinta skiemenyje, turime atimti mažiausią jo bangos ilgį iš didžiausio, gautąjį skirtumą padalyti iš mažiausiojo bangos ilgio. Gausime trupmeną, kuri šiuo atveju reikš tą patį, ką oktavai reiškia 1 (vienetas). Norėdami tą santykį išreikšti pustoniais, turime tą skaičių padauginti iš dvylikos (nes 1 oktava = 12 pustoniu).

Antrasis dvigarsio komponentas tariamas žymiai silpnesniu balsu negu pirmasis. Tuo tarpu balso tonas, pradžioje kritęs, balso tvirčiui mažėjant, pakyla (plg. dar žodžių *tiltas* ir *kitám* kirčiuotų skiemenų *til*, *tam* kreives, 5 ir 9 pav.).

9 pav.

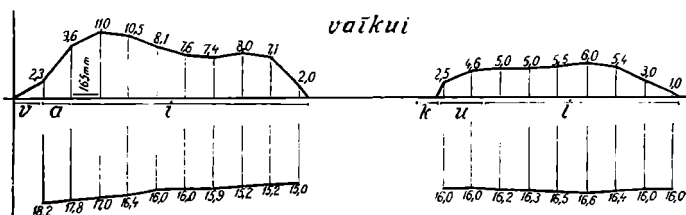
10 pav.

Jau ką kita rodo žodžio *laũkas* kirčiuoto skiemens *lau* balso tono ir tvirčio kitimo kreivės (10 pav.). Čia visa tarimo jėga tenka dvigarsio *au* antrajam komponentui *u*, dėl to balsas skiemens pradžioje, tariant *a*, yra silpnesnis, paskui staiga sustiprėja, kiek patęsiama maždaug tuo pačiu stiprumu, o nuo skiemens vidurio vėl susilpnėja. Balso tonas, tariant kirčiuotą skiemenį *lau*, visą laiką krinta, o į skiemens galą, susilpnėjęs balso tvirčiui, šiek tiek šokteli aukštyn, bet čia pat ir vėl nukrinta.

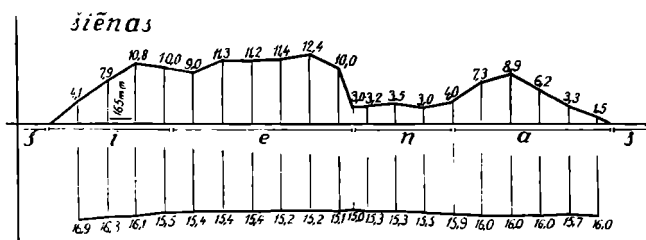
Beveik panašus vaizdas matyti, pasižiūrėjus į žodžių *vilkas* ir *vaikui* kirčiuotų skiemenų *vil* ir *vai* balso tvirčio ir tono kitimo kreives (4 ir 11 pav.). Čia taip pat mūsų tarimo pastangos sukcentruotos dvigarsių *il* ir *ai* antrajame komponente, todėl balsas, buvęs skiemens pradžioje silpnas, tariant dvigarsių *il* ir *ai* antrąjį komponentą, pasiekia kulminacinį tašką, o paskui palaipsniui ima silpnėti. Tuo tarpu balso tonas, priešingai negu žodžio *laũkas* kirčiuotame skiemenyje *lau*, čia iš pradžių, tariant *i*, staiga pakyla, toliau beveik iki vidurio dar kyla, bet jau labai nežymiai, antroje pusėje kurį laiką išlieka to paties aukščio, o į skiemens pabaigą ima nežymiai kristi; skiemenyje *vai* ir į galą vis tebekyla.

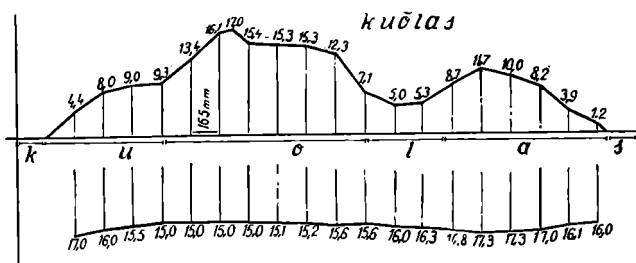
Žodžių *šiēnas* (12 pav.) ir *kuōlas* (13 pav.) balso tvirčio ir tono kitimo kreivės rodo, kad didesniu balso tvirčiu ištariama abiejų tų žodžių kirčiuotų skiemenų *šie* ir *kuo* antroji pusė, skiemens galas. Tiek vieno, tiek kito kirčiuotojo skiemens tonas, tariant pirmąjį skiemens sudaromojo garso

11 pav.

12 pav.

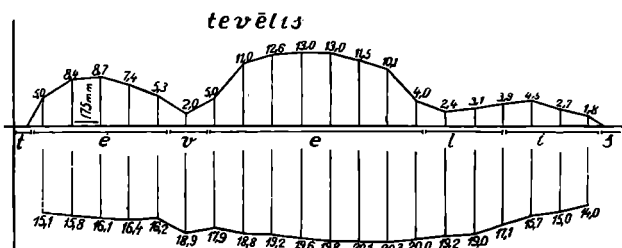

13 pav.

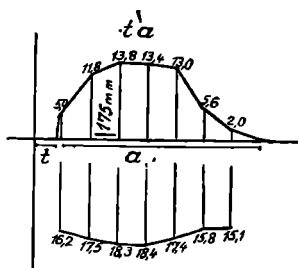
komponentą (*i* ir *u*), kyla; skiemenyje *šie* jis ir toliau, iki pat galo, darosi vis aukštesnis, tuo tarpu skiemenyje *kuo* į pabaigą (nuo antrojo komponento vidurio) pradeda kristi.

Žodžių *tėvėlis* (14 pav.) ir *ašaras* (1 pav.) kirčiuotų skiemenų *ve* ir *a* kreivės taip pat rodo, kad balsas skiemens pradžioje silpnėjęs, paskui staiga labai smarkiai sustiprėja ir beveik per visą skiemenį išlieka maždaug tokio pat stiprumo, o į skiemens galą tokiau pat staigumu, kokiu kilo,

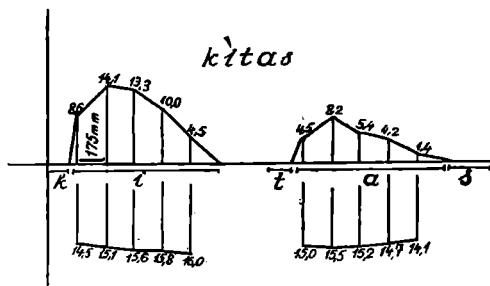
susilpnėja. Balso tonas, tariant kirčiuotą skiemenį *ve*, visą laiką žemėja, o tariant *a*, — iš pradžių truputėlį kyla, paskui, dar nepasiekus balso amplitudei aukščiausio taško, pradeda taip pat kristi, kaip ir skiemenyje *ve*, o į patį skiemens galą vėl šiek tiek pakyla.

14 pav.

15 pav.

16 pav.

Pažiūrėkime į trumpų kirčiuotų skiemenų balso tvirčio ir tono kitimo kreives. Tiek žodyje *tā* (15 pav.), tiek ir žodžio *kitas* (16 pav.) kirčiuotame skiemenyje *ki* balsas, iš pradžių buvęs silpnas, staiga labai sustiprėja, žodyje *tā* šiek tiek patšiamas maždaug tuo pačiu stiprumu, o paskui vėl

staiga susilpnėja ir nutyla, o žodžio *kitas* skiemenyje *ki* jis, tik pasiekęs aukščiausią tašką, tuojau ima kristi, bet krinta daug lėčiau negu žodyje *tà*. Balso tono kitimu šių dviejų žodžių kirčiuotieji skiemenys taip pat skiriasi: tariant žodį *tà*, balso tonas iš pradžių krinta, paskui palaipsniui aukštėja ir žodžio gale yra jau aukštesnis negu pradžioje; tuo tarpu tariant kirčiuotą skiemenį *ki*, balso tonas visą laiką nuosekliai krinta.

Jeigu dabar, peržvelgę šių kelių žodžių kirčiuotų skiemenų balso tvirčio ir tono kitimo kreives, pabandytume nusakyti tų skiemenų ypatybes balso tono atžvilgiu, įsitikintume, kad tai padaryti nėra lengva. Sakysime, bendras žodžio *láukei* (2 pav.) kirčiuoto skiemens *lau* tono kitimo vaizdas rodo, kad šis skienuo turėtų būti laikomas tvirtagaliu, jeigu priegaidę lemtų tonas. Lygiai tą patį reikia pasakyti ir apie žodžio *laukams* kirčiuotą skiemenį *kams* (8 pav.), ir apie žodžio *kitám* kirčiuotą skiemenį *tam* (9 pav.), nors jų tvirtapradiškumas niekam nekelia abejonių. Tuo tarpu žodžių *tévélis* (14 pav.) ir *ášaras* (1 pav.) kirčiuotuosius skiemenis *ve* ir *a*, remiantis balso tono kitimu, tektų laikyti tvirtapradžiais.

Vadinasi, ne balso tono kitimas nulemia lietuvių kalbos „melodiškumą“, jos priegaidžių esmę. Tai priklauso nuo to, kurią skiemens sudaromojo garso vietą mes pabrėžiame savo tarimo pastangomis, pasireiškiančiomis toje vietoje balso sustiprėjimu¹⁶ (jo tvirčio padidėjimu) ar jo patęsimu, arba ir vienu, ir kitu, nelygu garsas. Kaip jau minėta, mišriųjų dvigarsių antrasis komponentas — balsingasis priebalsis (*l, m, n, r*) — tariamas uždara arba pusiau uždara burna, todėl jis negali balso tvirčiu prilygti kirčiuotiems balsiams. Užtat, pabrėžiamas didesnėmis tarimo pastangomis, jis ypatingai ištįsta. Pabrėžiami nevienodai pailgėja ir balsiai. Įeidami į mišriuosius dvigarsius su *l, m, n, r*, balsiai *i* ir *u* dėl pabrėžimo išsiskiria skiemens sudaromajame garse tik didesniu balso tvirčiu ir išlieka trumpi. Be to, *u* nepailgėja ir dvibalsyje *ui*.

Tad priegaidė literatūrinėje lietuvių kalboje reikia suprasti ne skiemens gaidą, susidarančią dėl balso tono kitimo, bet **tam tikros skiemens sudaromojo garso vietos pabrėžimą stipresniu, gausesniu (ilgiau tęsiamu) balsu**¹⁷.

Taip apibrėžus priegaidę, pats priegaidės terminas atrodo nebe labai tinkamas. Tačiau keisti jo nereikėtų, nes, viena, kaip matėme, kintant balso tvirčiui skiemenyje, daugiau ar mažiau, nors dažnai ir visai priešinga linkme, kinta ir balso tonas — taigi, tam tikro muzikinio elemento literatūrinėje lietuvių kalboje yra. Antra, kai kuriose lietuvių kalbos tarmėse,

¹⁶ Kad lietuvių kalbos priegaidės lemia ne tonas, o garso jėga, rašo ir M. Matušievič. Zr. *M. H. Matusevich. Введение в общую фонетику, Ленинград, 1941, стр. 72—73.*

¹⁷ G. Gerulis žiūri lietuvių kalbos priegaidėje keturis elementus: spūdzio rūšį, spūdzio vietą (šiuos du elementus, pasak Gerulio, galima apimti vienu terminu — spūdis), balso kiekį (Quantität) ir balso toną, kuris, G. Gerulio žodžiais, tevaidina ant-raeilį (untergeordnele) vaidmenį. Kaip matome, Gerulis kalba ir apie didesnes tarimo pastangas (spūdis), ir apie jomis pabrėžiamą skiemens sudaromojo garso vietą (spūdzio vietą), ir apie balso kiekį, ir taip pat pripažįsta, kad balso tonas priegaidėi neturi lemiamos reikšmės (plg. *G. Gerullis. Litauische Dialektstudien, Leipzig, 1930, S. XXI—XXII*).

ypač žemaičių, tono kitimas, kaip pamatysime toliau, yra žymiai ryškesnis. Vadinas, teñ jis gali turėti daugiau reikšmės ir skiemens ištarimo pobūdžiui, jo priegaidėi. Trečia, priegaidės terminas skiemens tarimo pobūdžiui žymėti per pusę šimtmečio jau suspėjo stipriai įaugti į lietuvių kalbos gramatikos terminiją.

Pagal tai, kuri skiemens sudaromojo garso (balsio ir dvigarsio) vieta ištariama stipresniu, gausesniu balsu, visų ilgųjų lietuvių kalbos skiemenų ištarimas gali būti dvejopas: tvirtapradiškas (tvirtapradė priegaidė) ir tvirtagališkas (tvirtagalė priegaidė). Tariant tvirtapradės priegaidės skiemenį, balsas iš pradžių labai staiga sustiprėja, o paskui visą laiką silpnėja. Didžiausias balso tvirtis tenka skiemens sudaromojo balsio pirmajai pusei, o dvigarsio — pirmajam komponentui, kuris, be to, ir smarkiai pailgėja, išskyrus *i* ir *u* mišriuosiuose dvigarsiuose bei *u* dvibalsyje *ui*.

Tariant literatūrinės lietuvių kalbos skiemenį su tvirtagale priegaide, didesnėmis tarimo pastangomis pabrėžiama antroji skiemens sudaromojo balsio pusė, o dvigarsių — antrasis komponentas, kuris nuo pirmojo skiriasi ne tik didesniu balso tvirčiu, bet ir savo ilgumu (plg. žodžių *laūkas*, *vaikas*, *vilkas*, *kuolas*, *šiėnas* kirčiuotų skiemenų balso tvirčio ir tono kitimo kreives — 10, 11, 4, 13 ir 12 pav.).

Pažvelgę į žodžių *tėvėlis* (14 pav.) ir *ašaras* (1 pav.) balso tvirčio ir tono kitimo kreives, matome, kad abiejų šių žodžių kirčiuotųjų skiemenų *ve* ir *a* sudaromojo garso (*e* ir *a*) amplitudės kitimas lyg ir prieštarauja šiam teiginiui, būtent, tiek *e*, tiek *a* amplitudė šiuose skiemenyse gana staigiai pakyla ir yra maždaug vienodo aukščio iki skiemens galo, kur tokiu pat staigumu, koku pradžioje kilo, krinta žemyn. Tačiau nereikia pamiršti, kad žmogaus kalbos garsams yra būdingas staigesnis intensyvumo didėjimas pradžioje ir palyginti lėtesnis jo mažėjimas į galą¹⁸. Paprastai, balsio amplitudė kyla žymiai staigiau negu krinta, garsui baigiantis. Vadinas, jeigu šiuose skiemenyse (*ve* ir *a*) tardami nepabrėžtume galo, jų amplitudę turėtų į galą smukti daug lėčiau ir būtų panaši į tvirtapradiškai tariamo balsio amplitudę. Todėl tą atkaklų amplitudės (balso tvirčio) išsilaikymą iki skiemens galo mes ir suvokiame kaip skiemens galo pabrėžimą balso tvirčiu. (Tarmėse tvirtagalė priegaidė savo tvirčio vieta ir jo stiprumu skiriasi nuo literatūrinės kalbos.)

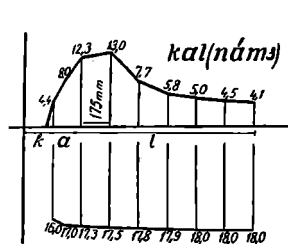
Trumpieji skiemenys yra per trumpi, kad mūsų ausis galėtų suvokti, koku būdu balso tvirtis juose kinta. Bet iš balso tvirčio ir jo tono kitimo kreivių matome, kad vieni trumpieji skiemenys balso tvirčio pasiskirstymu panašūs į ilguosius tvirtagalius skiemenis, kurių sudaromasis garsas yra vienabalsis (plg. žodį *tà*, 15 pav.), tik jie daug trumpesni, o kiti — į ilguosius tvirtapradžius skiemenis (plg. žodžio *kitas* kirčiuotą skiemenį *ki*, 16 pav.), tik jie taip pat žymiai trumpesni.

Kaip matome, suprantant priegaidę kaip žodžio skiemens ištarimo pobūdį, reikia pripažinti, kad literatūrinėje lietuvių kalboje visi žodžio skiemenys ištariami dvejopai: tvirtapradiškai arba tvirtagališkai. Tačiau trum-

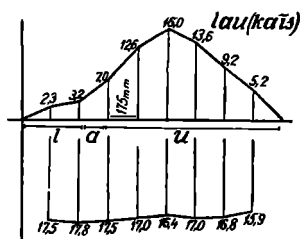
¹⁸ В. А. Бургов. Основы записи воспроизведения звука, Москва, 1954, стр. 5.

pieji skiemenys tariami taip trumpai, kad mūsų ausis šio skirtumo nebesuvokia. Vadinasi, trumpinė priegaidė iš tikrųjų yra daugiau susitarimo dalykas, priimtinas praktiniais sumetimais.

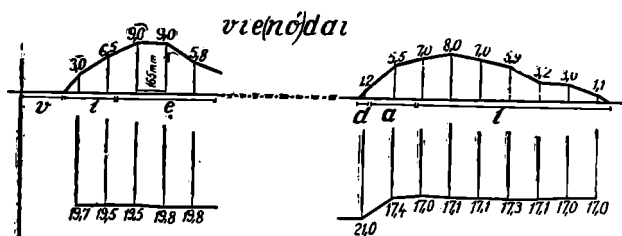
Nevienodai ištariami ir nekirčiuoti lietuvių kalbos žodžių skiemenys. Literatūrinėje kalboje nekirčiuoti ilgieji skiemenys tiek prieš kirtį, tiek

17 pav.

18 pav.

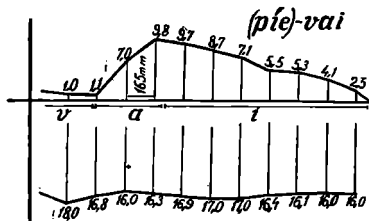

19 pav.

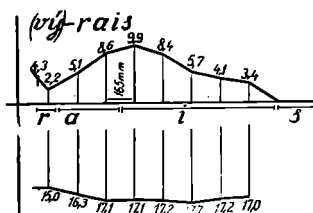
ir po kirčio ištariami tvirtagaliskai, pabrėžiant antrąją skiemens sudaromojo garso (balsio ar dvigarsio) pusę stipresniu, gauseniu (ilgiau tęsiamu) balsu. Tai puikiai suvokiame tais atvejais, kai nekirčiuotą skiemenį sudaro balsinis ar mišrusis dvigarsis, pvz., *pláukas* ir *plaukaĩ*, *kálnas* ir *kalnaĩ*, *lángus* ir *langaĩ*, *tvirtas* ir *tvirtaĩ*, *greitai*, *pėrnai*, *skambiai*, *dvejópai*, *apýgeriai*, *póbalčiai*. Tai patvirtina ir eksperimentai. Sakysime, žodžių *kálnáms* (17 pav.), *tėvėlis* (14 pav.), *laukaĩs* (18 pav.) ir *vienódai* (19 pav.) priešskirtinių ilgųjų skiemenų *kal*, *tė*, *lau*, *vie* ir žodžių *vienódai*, *vaĩkui* (11 pav.), *láukei* (2 pav.), *výruose* (3 pav.), *pievai* (20 pav.), *výrais* (21 pav.) ir *diřva* (22 pav.) pokirtinių ilgųjų skiemenų *dai*, *kui*, *kei*, *ruo*, *vai*, *rais* ir *vą* balso kitimo kreivės aiškiai rodo, kad visi tie skiemenys yra tvirtagaliai, nes balso tvirtis sutelktas antrajame jų

komponente, o skiemenyje *té* jis pasiskirstęs visiškai panašiai, kaip ir to paties žodžio tvirtagaliame kirčiuotame skiemenyje *ve*.¹⁹

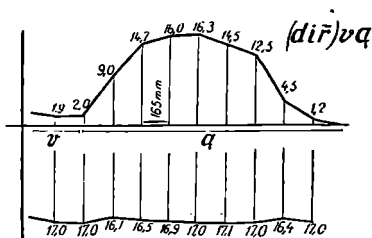
Sitoks prieškirtinių ir pokirtinių ilgųjų skiemenų suvienodėjimas lietuvių kalboje yra vėlesnių laikų padaras, ir kai kurios tarmės šiuo atžvilgiu

20 pav.

21 pav.

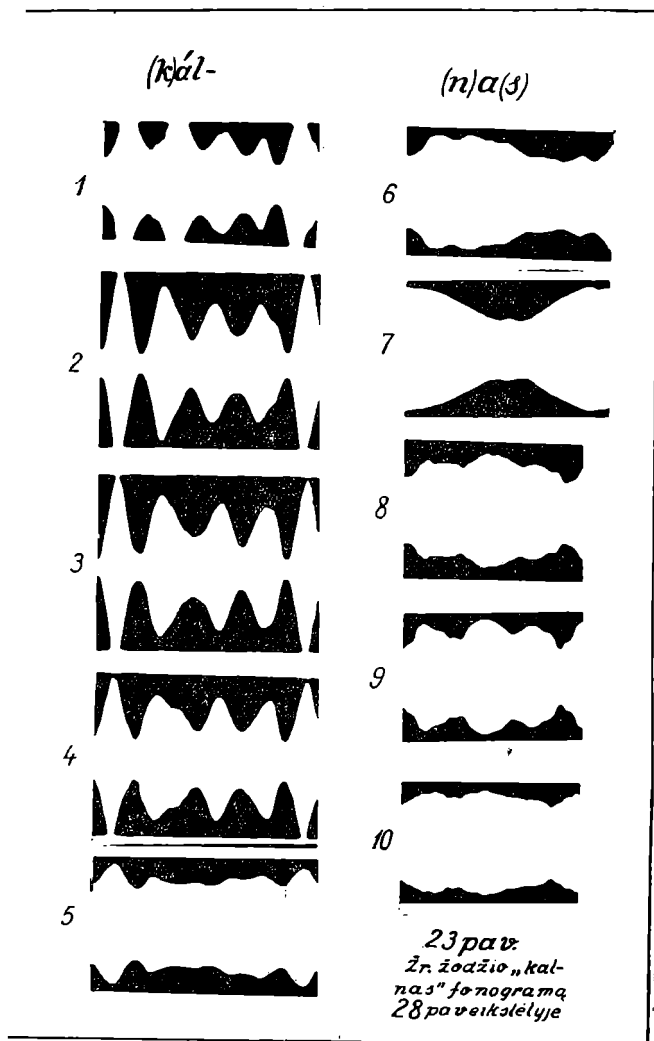
22 pav.

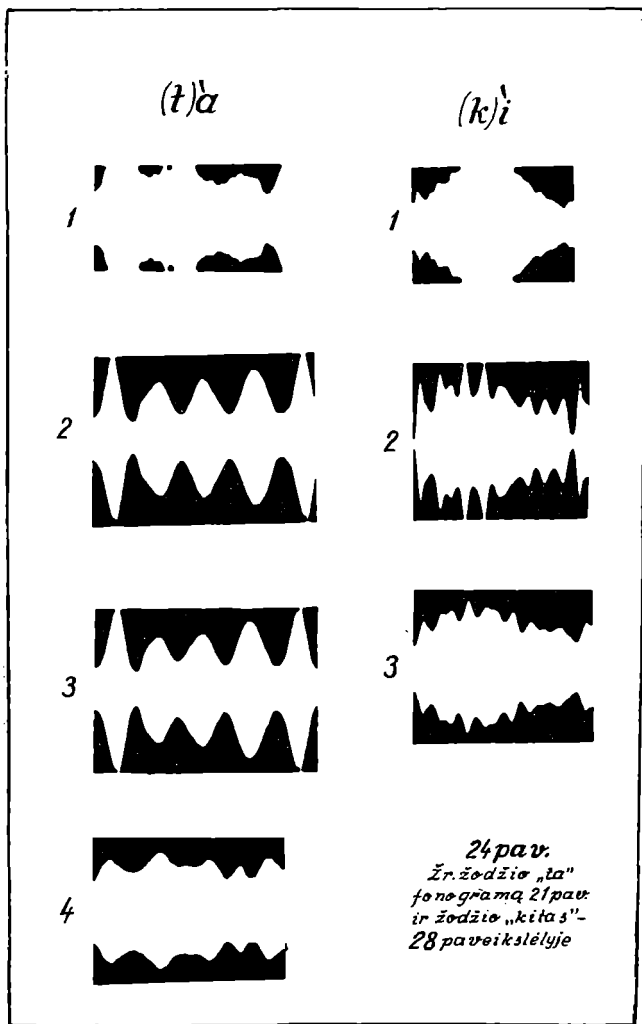
skiriasi nuo literatūrinės kalbos. Pavyzdžiui, žemaičiai pokirtinius ilguosius skiemenis ištaria ne tvirtagališkai, bet tvirtapradiškai (*vi·rā·ms, vi·rā·s, nē·šā·m, mi·lā·m*). Lygiai taip pat juos taria ir aukštaičiai vakariečiai šiauriečiai (plg. 35, 36 ir 40 pav.).

Trumpieji prieškirtiniai ir pokirtiniai skiemenys išlaiko trumpinę priegaidę (*kitas, kitām, laūkas* ir t. t.).

Priegaidėmis kai kurios lietuvių kalbos tarmės gerokai skiriasi nuo literatūrinės kalbos. Tiesa, beveik visose tarmėse randame tris pagrindines kirčiuotų skiemenų priegaides — tvirtapradę, tvirtagalę ir trumpinę, tačiau šias priegaides turį kirčiuoti skiemenys toli gražu ne visose tarmėse ištaria vienodai. Štai, pavyzdžiui, zanavykų tarmėje tvirtagaliai skiemenys, kuriuos sudaro dvibalsiai, ištariaimi, balso tvirtą padalinant tarp abiejų

¹⁹ Balso tonas prieškirtiniame skiemenyje *ka* visą laiką žemėja: iš pradžių staili, toliau — pamažu, paskui kurį laiką eina lygiai, o j galą vėl krinta. Tuo tarpu prieškirtiniame skiemenyje *té* jis, kurį laiką nuosekliai krintes, j skiemens galą siek tiek pakyla, o skiemenyje *lau* visą laiką palaipsniui aukštėja. Skiemenyje *vie* jis iš pradžių ir pabaigoje kiek žemesnis, o per vidurį — aukštesnis. Toks nevienodas nekirčiuotųjų skiemenų balso tono kitimas dar karlų parodo, kad lietuvių kalbos priegaidžių pobūdį nulemia ne tonas, o balso tvirtio pasiskirstymas skiemenyje.

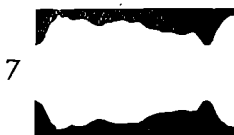
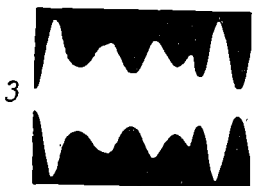
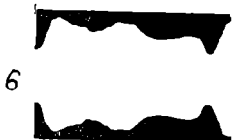

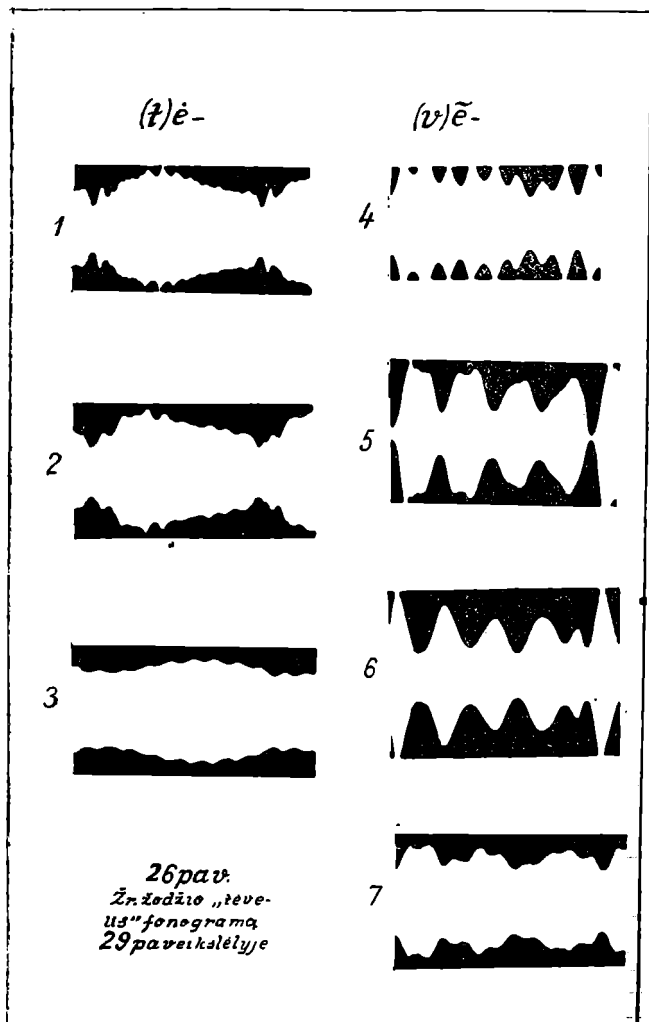
ā-

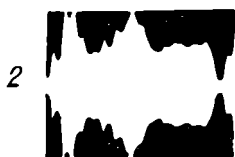
(š)ā-

25 pav.
Žr. žodžio „aša-
rams“ fonogramą,
29 paveikslėlyje

(l)ai-

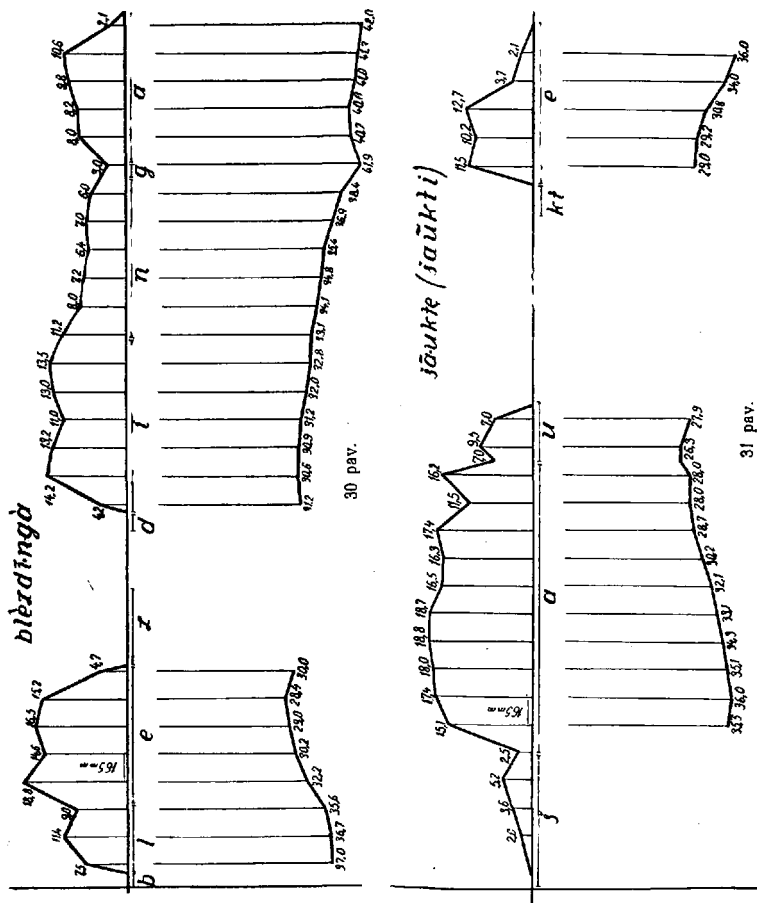

(k)as)

27 pav.
Žr. žodžio „laukas“
fonogramą 29 pa-
veikslėlyje

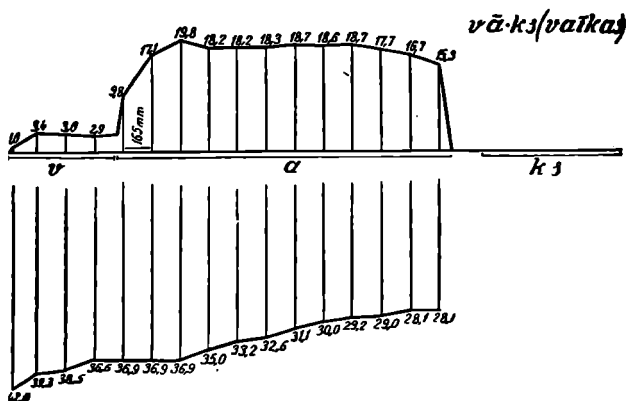
dvibalsio komponentų (*labai, gerai, matai, sakau, laukas* ir pan.). Žemaičių tarmėje tokios pat rūšies tvirtagaliai skiemenys ištariami su didžiausiu balso tvirčiu ant pirmojo dvigarsio komponento, kuris, lyginant jį su ant-

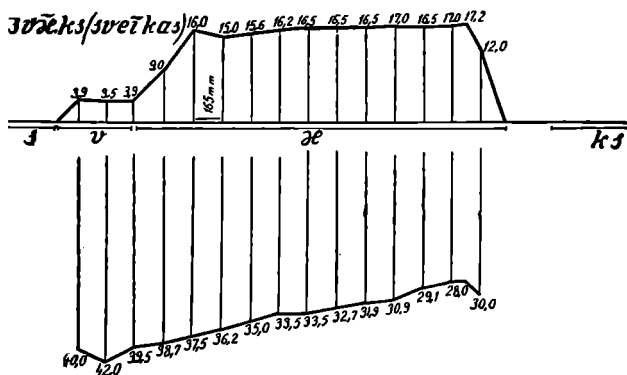
ruoju, ne tik pabrėžiamas balso tvirtumu, bet ir tęsimu (*lā.uks, jō.uks, knā.rktė, šā.uktė* ir t.t.; plg. žodžio *šā:uktė* balso tvirčio ir tono kitimo kreives, 31 pav.). Ištįsimu pasižymi ir tokie tvirtagaliai žemaičių tarmės skiemenys, kuriuos sudaro balsiai (plg. žodžių *vā:ks* ir *svā:ks* kreives, 32 ir 33 pav.).

Šiai žemaičių priegaidėi labiau tinka ne tvirtagalės, bet tęstinės idės vardas.

Žemaičių kaimynų — aukštaičių vakariečių šiauriečių tarmės tvirtagalė idė iš dalies irgi skiriasi nuo literatūrinės kalbos: tvirtagaliuose dvi-

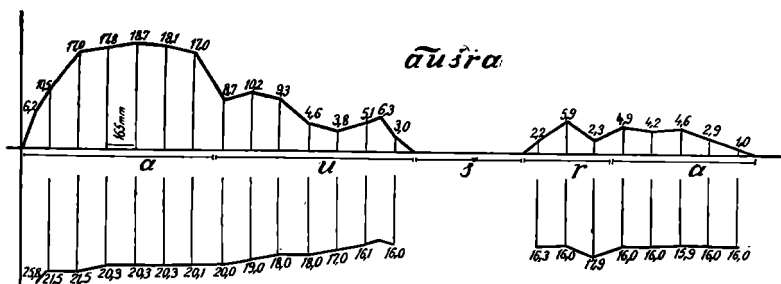

32 pav.

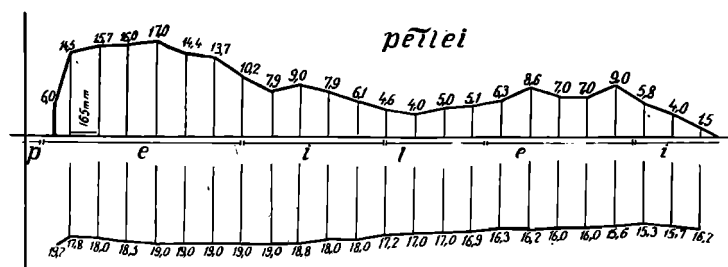

33 pav.

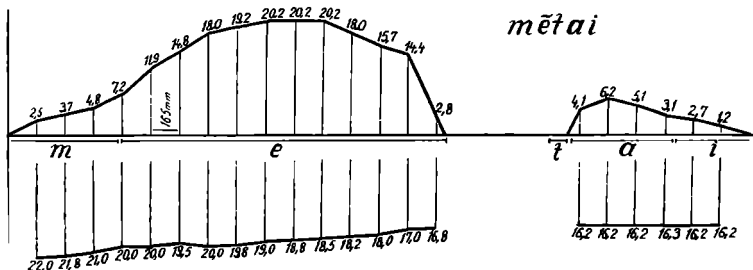
še didžiausias balso tvirtis čia sutelktas į pirmąjį komponentą, bet asis yra maždaug tokio pat ilgumo, kaip ir antrasis dvibalsio kompo- (plg. žodžių *aušra* ir *pėlei* kreives, 34 ir 35 pav.). Skiemenyse, kurių masis garsas yra balsis, aukštaičių vakariečių šiauriečių tvirtagalė

34 pav.

35 pav.

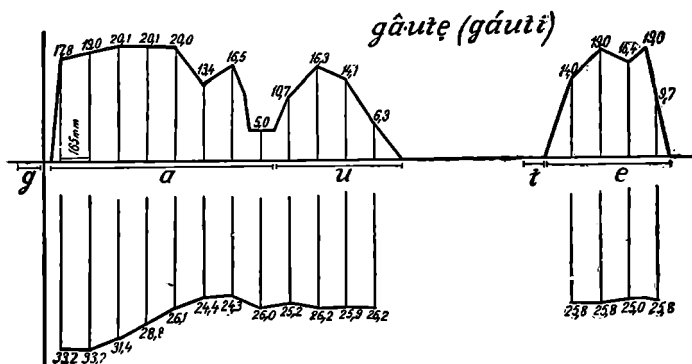
36 pav.

priegaidė nesiskiria nuo literatūrinės kalbos tvirtagalės priegaidės (plg. žodžio *mėtai* kreivės, 36 pav.).

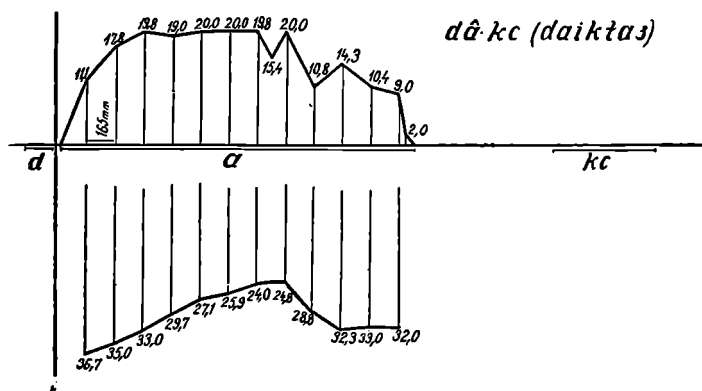
Tvirtapradžiai skiemenys su mišriaisiais dvigarsiais *il*, *im*, *in*, *ir*, *ul*, *um*, *un*, *ur* lietuvių kalbos tarmėse irgi tariami nevienodai. Zanavykų ir veliuoniečių tarmėje pirmasis dvigarsio komponentas *i* arba *u* ištariamais trumpai, kaip ir literatūrinėje kalboje, o kapsai, dzūkai ir aukštaičiai ry-

tiečiai jį taria ilgai. Tai ypač ryšku dzūkų tarmėje (čia sakoma *pi·lnas*, *gi·rnos*, *bū·rnū*, *kū·rcie* ir t. t.).

Žemaičių tarmėje, išskyrus tik pietų-rytų kampa, kuriame išlaikytos visos trys literatūrinės kalbos priegaidės, vietoj literatūrinės kalbos tvirta-

37 pav.

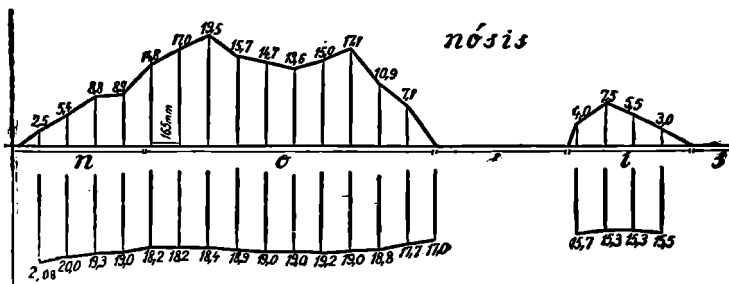

38 pav.

pradės priegaidės yra vadinamoji laužtinė priegaidė, žymima ženklu $\wedge$ (*vi·rs*, *dâ·na*, *gâ·utę*, *dâ·kc*), kuri visai panaši į latvių kalbos laužtinę priegaidę. Tariant šios priegaidės skiemenį, balso tvirtis iš pradžių didėja, paskui, pasiekęs aukščiausią tašką, staiga akimirksniui smarkiai susilpnėja, tartum prapuola, po to vėl padidėja, bet pirmykščio stiprumo nepasiekia; skienuo pasibaigia gana staigiai. Daugiausia balso tenka pirmajai garso daliai (iki lūžio)—dvigarsių stipriausiu balsu ištiriamas pirmasis komponentas (plg. žodžių *gâ·utę* ir *dâ·kc* kreives, 37 ir 38 pav.).

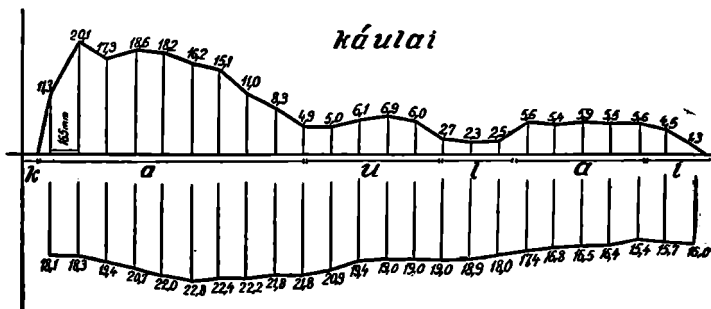
Balso tonas, tariant laužtinės priegaidės skiemenį, palaipsniui kyla, o balsui lūžus, pradeda kristi žemyn.

Laužtinės priegaidės požymių randame ir aukštaičių vakariečių šiauriečių tvirtapradėje priegaidėje (plg. žodžių *nósis* ir *káulai* balso tvirtčio

39 pav.

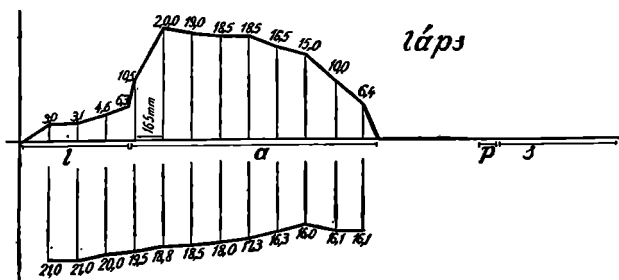
kitimo kreivę, 39 ir 40 pav.). Tačiau tvirtapradė priegaidė, kuri šioje farmėje atsiranda vietoj tvirtagalės dėl dviskiemenio žodžio sutrumpėjimo, iškritus galūniniam balsiui, nesiskiria nuo literatūrinės kalbos tvirtapradės priegaidės (plg. žodžio *láps* kreives, 41 pav.).

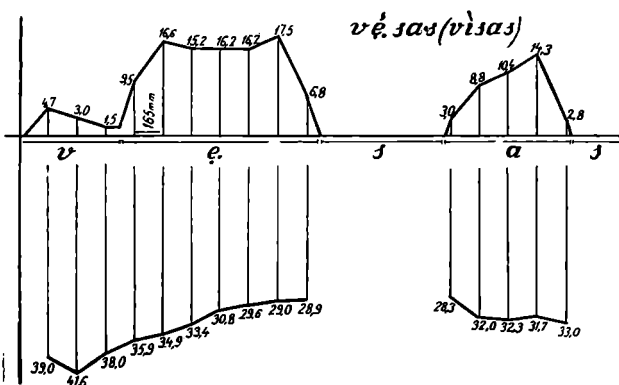
40 pav.

Kirtį atitraukiantieji žemaičiai turi dar dvi priegaides: vidurinę ir anterinę tęstinę. Vidurinė priegaidė iš esmės tėra tik sutrumpėjusi žemaičių tvirtagalė. Ji esti skiemenyse, kuriuos sudaro pusilgiai balsiai ir dvigarsiai. Balsas, tariant vidurinės priegaidės skiemenį, tęsiamas maždaug vienuodu tvirtčiu, kuris vienbalsiuose skiemenyse į galą truputį padidėja (plg. žodžio *vė.sas* tvirtčio kitimo kirčiuotame skiemenyje kreivę, 42 pav.) Dvigarsiuose balso tvirtis koncentruojamas ant pirmojo komponento pabaigos ir antrojo pradžios (žinoma, jeigu tai nėra mišrusis dvigarsis). Abu dvigarsio komponentai ištariami trumpai (plg. žodžio *báltuōs* kreives, 43 pav.).

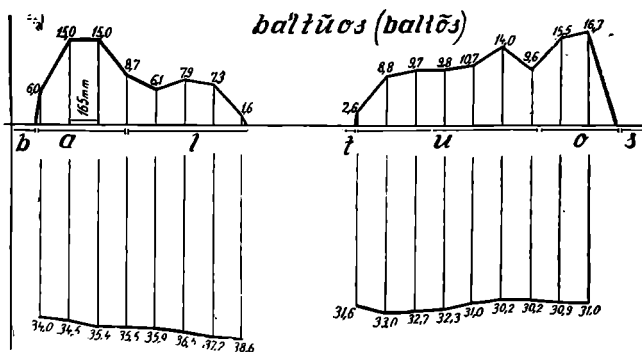

41 pav.

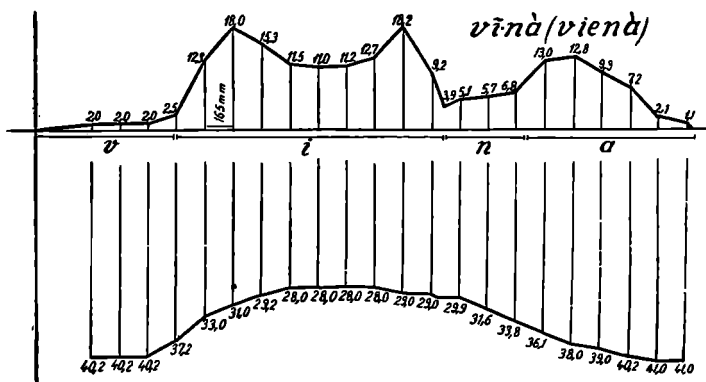
42 pav.

43 pav.

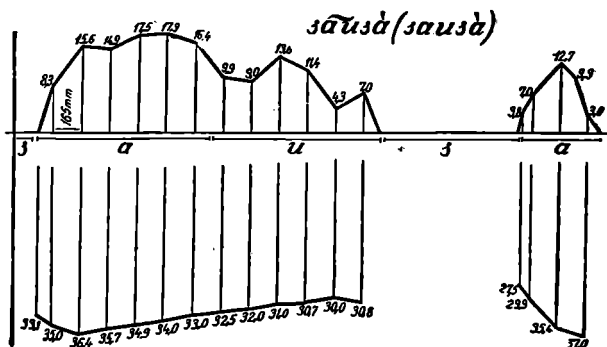
Vidurinė priegaidė žymima ženklu *s*.

Antrinė tęstinė priegaidė tariama tvirtapradžiuose skiemenyse, gavu-
siuose atitrauktinį kirtį. Tarimo pobūdžiu antrinė tęstinė priegaidė panaši

44 pav.

į vidurinę, tik ją turi ne pusilgiai, o ilgieji skiemenys. Balsas, tariant antri-
nės priegaidės skiemenį, kurį sudaro balsis, tęsiamas šiek tiek moduliuo-
jamu, skiemens gale padidėjančiu tvirčiu (plg. žodžio *vīnà* kreivės, 44 pav.).

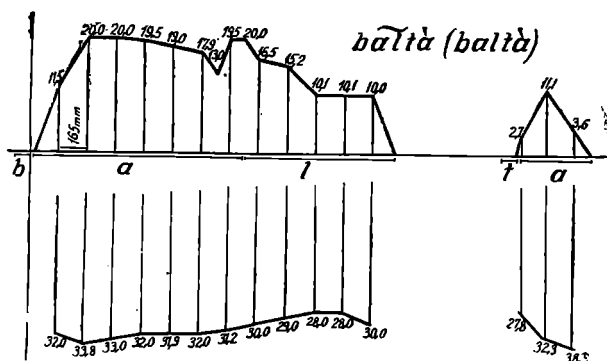

45 pav.

Dvigarsiuose balso tvirčio persvara yra pirmajame komponente, bet ilgio
atžvilgiu abu komponentai yra vienodi (plg. žodžių *sāūsà* ir *bāità* kreivės,
45 ir 46 pav.).

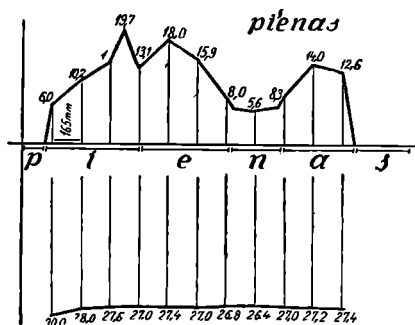
Antrinė tęstinė priegaidė žymima tuo pačiu cirkumflekso ženklu ~,
dvigarsiuose dedamu ant abiejų komponentų.

Rytiečių tarmėse, be trijų pagrindinių (tvirtapradės, tvirtagalės ir trumpinės), randame dar vidurinę ir nukirstinę priegaidę. Su vidurine priegaide (kuri žymima taip pat, kaip ir žemaičių vidurinė, ženklu *s*) ry-

46 pav.

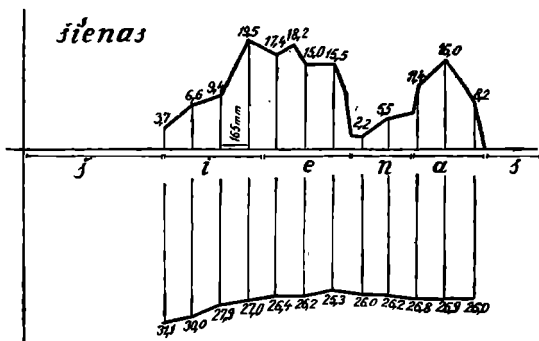
tiečių tarmėse ištariamai po kirčiu pailgėję *i* ir *u* (*vi.sas, ki.tas, bu.va*); be to, taip tariami ir ilgieji skiemenys, gavę atitrauktinį kirtį (*gi.vi, kilęs iš gyvi, vaikūs, kilęs iš vaikūs, ir t. t.*). Su vidurine priegaide aukščiau išvardinti

47 pav.

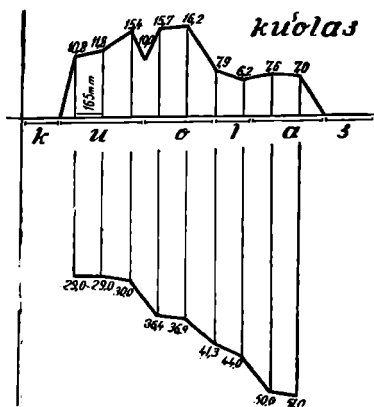
ištaria ir skiemenis, kuriuos sudaro dvigarsiai *ie* ir *uo*. Balso tvirtis, tariant tokius skiemenis, laipsniškai didėja pirmame komponente ir laipsniškai silpnėja — antrajame. Abu komponentai yra vienodo ilgumo (plg. žodžių *pienas, šienas* ir *kuolas* kreives, 47, 48, 49 pav.).

Su nukirstine priegaide ištariami galūniniai skiemenys, kurie literatūrinėje kalboje tariami tvirtagališkai: *labai*^z, *gerai*^z, *kitų*^z. Tai yra toji pati tvirtagalė priegaidė, tik su labai staigiu balso tvirčio kritimu skiemens pabaigoje (dvigarsių antrajame komponente).

48 pav.

Kaip matome, nuo literatūrinės kalbos labiausiai skiriasi žemaičių tarmės priegaidės. Jos yra savotiškos balso amplitudės kitimo atžvilgiu, bet ypač krinta į akis balso tono kitimo kreivės — jos žymiai kreivesnės už literatūrinės kalbos skiemenų balso tono kitimą vaizduojančias linijas. Sakysime, žodžių *vāks* ir *svāks* (32 ir 33 pav.) balso amplitudė, staigiai išaugusi, toliau per visą skiemenį išlieka beveik vienoda, tačiau tonas visą

49 pav.

laiką kyla, ir balsio *a* gale jis yra aukštesnis negu pradžioje 3,75 pustonio, o balsio *æ* — 3,8 pustonio. Todėl, esant maždaug tai pačiai amplitudei, balsas šių skiemenų gale ausiai turi būti stipresnis. Skiemens *gaida* čia, žinoma, taip pat ryškesnė. Smarkiai pakyla tonas ir žodžio *šā.uktę* (31 pav.) skiemenyje *šā.uk* — per 3,96 pustonio (intervalas maždaug toks, kaip tarp *do* ir *mi*). Dar smarkiau jis kyla iki lūžio žodyje *dā·kc* (38 pav.) — per 6,5 pustonio.

Trumpuosiuose žemaičių tarmės žodžio galo skiemenyse tonas kartais labai staigiai krinta. Pavyzdžiui, žodžio *bāitā* (46 pav.) skiemens *ta* pradžios ir pabaigos tono intervalas yra 4,8 pustonio, o žodžio *sāusā* skiemens *sa* — 3,4 pustonio.

Iš viso to matyti, kad žemaičių tarmėje muzikinis priegaidės elementas turi daug daugiau reikšmės negu literatūrinėje kalboje.

Kitų tarmių priegaidės tono kitimu neprilygsta žemaičių priegaidėms ir yra artimesnės literatūrinės kalbos priegaidėms. Tai ir suprantama, nes literatūrinės kalbos pagrindą sudaro viena iš aukštaičių tarmių. Ryškiausios priegaidės yra dvigarsiuose, nors aukštaičiai rytiečiai ir juose, tiesa, ne visuose, nebepabrėžia galo ar pradžios (vidurinė priegaidė). Ne daug kuo tesiskiria ir aukštaičių šiauriečių vakariečių tvirtapradė priegaidė nuo jų iš dalies sužemaitėjusios tvirtagalės dvigarsiuose (plg. žodžių *kāulai* — 40 pav.— ir *aušra* ar *peilei* — 34 ir 35 pav.— kirčiuotųjų skiemenų kreives). Reikia pasakyti, kad labai daug kas ir iš literatūrine kalba kalbančių žmonių iš klausos sunkiai skiria tvirtapradę priegaidę nuo tvirtagalės vienabalsiuose skiemenyse, ir jiems tenka griebtis aplinkinių būdų priegaidei susekti. Visa tai yra ne kas kita, kaip priegaidžių niveliavimosi, jų specifikos nykimo simptomai.

ПО ПОВОДУ ПОНЯТИЯ УДАРЕНИЯ И ИНТОНАЦИИ В ЛИТОВСКОМ ЯЗЫКЕ

А. Лайгонайте

Резюме

Описание ударения и интонации литовского языка в этой статье дано на основании экспериментов, которых позволяет делать современная техника. Интонация охарактеризована по данным оптических фонограмм, выполненных в Литовской киностудии.

В статье сделаны следующие выводы.

1. Литовский язык нельзя считать языком тонического ударения, как это утверждается во всех учебниках и работах по литовскому языку, так как ударение литовского языка выделяет ударяемый слог из остальных слогов силой голоса. Ударение в литовском языке динамическое, а не тоническое.

2. Интонацию следует характеризовать не как мелодию долгого ударяемого слога, зависящую от изменения тона голоса, а как выделение определенного места слогаобразующего звука более старательными усилиями произношения, которые проявляются в этом месте в более сильном (более длительном) голосе.

3. Все слоги в литовском языке — как долгие, так и краткие — произносятся двояко: иногда большими произносительными усилиями подчеркивается вторая половина слогаобразующего звука, а в дифтонгах — второй компонент, и тогда имеем восходящую интонацию; иногда основная сила голоса выделяет первую половину слогаобразующего звука, а в дифтонгах — первый компонент, и тогда имеем нисходящую интонацию.

Краткие слоги слишком кратки, чтобы наше ухо могло различить восходящий или нисходящий его характер. Поэтому по практическим соображениям вполне позволительно интонацию кратких слогов называть краткой интонацией.

4. Как предударные, так и заударные слоги в литовском языке имеют восходящую интонацию. Некоторые говоры литовского языка (жемайтские, аукштайтские северо-западные) в этом отношении отличаются от литературного языка: послеударные слоги в них произносятся с восходящей интонацией.